Peregrinul transilvan – Nicolae Balotă

Carmen-Elena ANDREI*

Key-words: *transestetic criticism*, *the Enlightenment*, *Humanism*, *homo universalis*, *critical essay*

Plecat din țară în anul 1979 ca profesor invitat al Universității „Ludwig – Maximilian"din München, Nicolae Balotă s-a stabilit definitiv în afara granițelor țării în anul 1981, când Universitatea „François Rabelais" din Tours i-a oferit un contract pe perioadă nedeterminată ca titular al catedrei de literatură comparată. Este important, credem, să menționăm că solicitarea celor două universități a venit ca urmare a stăruinței și mai ales competenței demonstrate de eseist prin numeroasele articole publicate constant în cele mai prestigioase reviste de cultură ale vremii, abordând teme complexe și diverse ale literaturii din toate spațiile geografice, însă, cu precădere, cel german și francez, fapt ce, desigur, nu a trecut neobservat. Obținerea azilului politic și mai apoi a celei de-a doua cetățenii, cea franceză, nu au avut asupra românului Nicolae Balotă efectul firesc, poate, al desprinderii sale definitive de spațiul cultural românesc. Spirit enciclopedic, universal, dar mai ales umanist prin excelență, Nicolae Balotă a îmbrățișat cu aceeași căldură marile literaturi ale umanității din toate timpurile si locurile, precum și fenomenul literar românesc, pe care l-a urmărit în mod consecvent, chiar dacă, după 1980, nu a mai scris despre el cu aceeași fervoare ca și în anii de după eliberarea sa din domiciliul forțat de la Lătești, ce urma celor două perioade de detenție în închisorile comuniste, pe care le ispășise cu înțelepciunea omului superior. Creștinul Nicolae Balotă, pătruns deplin de conștiința justiției supreme, cea Divină, va face, în mod paradoxal, din închisoare un *Abis luminat*[1], ce îi va pregăti sufletul și mintea pentru marea izbândă asupra tuturor nedreptăților suferite – Opera sa. Căci astăzi, criticul, eseistul, filozoful, dar mai ales scriitorul Nicolae Balotă oferă literaturii române poate cea mai importantă operă de început de mileniu III – memorialistica sa[2]. Liantul unei opere de o complexitate și varietate copleșitoare pentru orice cititor ce se apropie cu răbdare și se lasă însuflețit de spiritul acestui *homo universalis* al culturii române îl reprezintă, fără îndoială, limba română. Indiferent de domeniul preocupărilor sale, Nicolae Balotă și-a scris întreaga operă în „limba paternă"

* Colegiul Național „Emanoil Gojdu", Oradea, România.

[1] *Abisul luminat* este titlul volumului de memorii dedicat anilor de detenție, pe care Nicolae Balotă se pregătește să-l publice în curând.

[2] Nicolae Balotă intenționează realizarea unei tetralogii autobiografice, ce va cuprinde, alături de *Caietul albastru*, publicat pentru prima dată în 1998 și *Abisul luminat*, aproape finalizat, precum și alte două volume intitulate atât de sugestiv *Tinerețe fără bătrânețe* și *Viață fără de moarte*, aflate în fază de proiect.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

(expresia, rostită în glumă, îi aparţine), numind-o pe aceasta, în repetate rânduri, „adevărata mea patrie". Cărturarul Nicolae Balotă a cultivat limba în cele mai fine şi elevate nuanţe ale sale, îmbogăţind-o mereu cu noi conotaţii şi căutând să extragă din ea seva cea mai nobilă a diferitelor cuvinte şi expresii. Nivelul atât de înalt al discursului, fie el critic sau eseistic al lui Nicolae Balotă se datorează unui simţ al limbii cu totul ieşit din comun, dar şi acribiei de care a dat dovadă în studiul său încă din primii ani ai şcolarităţii sale, căci tânărul a iubit şcoala şi i-a stimat pe dascălii săi dintotdeauna, devenind el însuşi unul dintre cei mai veneraţi profesori în toate universităţile în care a lucrat. Mărturie stau numeroasele texte dedicate educatorilor săi, mai ales profesorului şi mentorului său spiritual, Lucian Blaga, dar şi, iată, primului său învăţător. Evocarea figurii domnului Macavei îi prilejuieşte o disertaţie mişcătoare despre menirea educatorului:

> Mi-am amintit adeseori chipul dascălului meu din primii ani de şcoală, dar niciodată nu am găsit prilejul să-mi mărturisesc în public recunoştinţa mea faţă de omul care m-a învăţat să citesc şi să scriu, care m-a logodit pe viaţă cu limba ce-o vorbesc... (Balotă 1973: 40).

Ataşamentul lui Nicolae Balotă faţă de patria natală este organic, el ştie că amprenta locului unde s-a format ca om este de neşters. Sunt nenumărate textele în care, mai ales vorbind despre alţii, Nicolae Balotă îşi exprimă propria conştiinţă trăitoare în spiritul tradiţiei livreşti a Ardealului în care şi-a desăvârşit profilul de cărturar, în pofida tuturor vicisitudinilor istoriei anilor 1930-1960. Iată ce spune eseistul într-un studiu dedicat artei poetice a Cercului literar de la Sibiu, al cărui membru, după cum se ştie, a fost el însuşi, chiar dacă numai pentru o scurtă perioadă:

> Între om şi peisaj – atunci când omul e deschis chemărilor locului, găsind într-însul semne pentru depăşirea propriului destin, se stabilesc relaţii, se produc transpuneri fecunde (Balotă 1976: 200).

Imediat după eliberarea din domiciliul forţat, în anul 1965, spiritul lui Nicolae Balotă erupe asemenea unui vulcan a cărui magmă incandescentă va topi toate domeniile de vârf ale fenomenului literar contemporan; estetica poeziei, a prozei, a criticii sau dramaturgiei îl vor preocupa în egală măsură. Rezultatul se vede în cele peste şase sute de articole publicate în cele mai prestigioase reviste de cultură ale vremii, iar mai târziu, începând cu impresionantul său volum de debut *Euphorion*, din 1969, cărţile sale de critică şi eseu. Atât de ancorat în manifestările culturale ale vremii, umanistul Nicolae Balotă nu putea însă accepta aşezarea într-un con de umbră a tradiţiei noastre spirituale, înţelegând pe deplin ideea unităţii şi a continuităţii prin cultură. Ne-a atras atenţia, în acest sens, anul 1971, cea mai prolifică perioadă a colaborării lui Nicolae Balotă la revista *Tribuna* din Clujul natal, când publică o serie de articole reunite sub genericul *Peregrinul transilvan*, care, privite în ansamblu, vădesc pe deplin preocuparea lui Nicolae Balotă pentru tezaurizarea marilor valori culturale ale Ardealului.

> Notele alcătuind acest nou *peregrin transilvan* constituie o încercare de acumulare a datelor, de sistematizare (încă primară) a lor, în vederea unei asemenea geografii cultural-spirituale regionale (Balotă 1971f: 5).

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

L-am întrebat pe Domnul Profesor despre circumstanțele apariției acestei rubrici atât de aplicate asupra spațiului cultural transilvan. Răsunsul nu ne-a uimit, ci ne-a întărit convingerea că respectul profund pentru valorile culturale autentice a fost propensiunea creatorului Nicolae Balotă, alături de un patriotismul local evident. Convingerea sa este și acum, ca și atunci, aceea că Ardealul reprezintă, în spirit goethean, o provincie pedagogică a Europei înseși, un spațiu cultural privilegiat[3]. De aceea, intenționa să dedice acestuia o carte, care s-ar fi numit probabil *Peregrinul transilvan* și care ar fi urmărit în egală măsură evoluția valorilor spiritualității românești, maghiare și germane din spațiul geografic al Ardealului, pe care le vede ca pe un tot unitar, alcătuind tezaurul culturii noastre naționale. Din păcate, proiectul nu s-a finalizat, însă lunga serie de articole rămâne un material documentar care impresionează prin amplitudinea ideilor și profunzimea analizei unor epoci ale evoluției fenomenului cultural autohton. Toate acestea demonstrează că spațiul cultural ardelenesc se integrează perfect în harta imaginară a teritoriilor privilegiate ale spiritualității europene[4].

Intenția recuperatoare și valorizatoare a demersului lui Nicolae Balotă se vădește încă din primul articol al seriei:

> Am vrea, în articolele care vor urma, să întreprindem, pe urmele ardelenilor din toate timpurile o peregrinare, nu în afara Transilvaniei, ca și Ion Codru Drăguşanu, „peregrinul transilvan" […], ci în interiorul ei (Balotă 1971a: 5).

Desigur, spațiul interior la care se referă eseistul este cel al spiritualității, iar periplul este unul livresc, cu surse dintre care menționează cronicile saxsone, lucrările corifeilor *Școlii Ardelene*, dar și studii contemporane (tot din mărturisirile autorului știm că una dintre sursele cele mai titrate pe care le-a cercetat au fost lucrările unuia dintre istoricii cei mai aplicați, pe problema Iluminismului, ai momentului, Makai Sandor). Iată și scurta pledoarie pe care o face Nicolae Balotă pentru analiza integratoare a manifestărilor culturale din perimetrul transilvan:

> Două dintre perioadele de maximă intensitate ale mișcărilor cultural-spirituale din Transilvania – *Umanismul* și *Secolul luminilor* – nu pot fi înțelese decât prin cercetarea paralelă și simultană a literaturilor de limbă română, maghiară și germană (Balotă 1971a: 5).

Lui Ion Codru Drăguşanu, „figură ciudată, încă nu îndeajuns cunoscută" (Balotă 1971e: 4), cel care i-a inspirat numele acestei rubrici, îi poartă o nedisimulată stimă pentru patriotismul ce emană din toate epistolele sale pe care, înaintea sa, le apreciase elogios însuși Nicolae Iorga. Impresionat de spiritul liber al scrierilor *Peregrinului transilvan*, Nicolae Balotă conchide:

[3] Ideea apare de altfel și în articolul mai sus menționat, astfel formulată: „Într-o geografie spirituală a Europei, Transilvania este – alături de alte regiuni precum spațiul helvet, cadrilaterul boem, Silezia etc. – o zonă de frontieră, un spațiu al celor mai diverse confluențe culturale".

[4] Din sfera aceloraşi preocupări izvorăşte şi volumul *Scriitori maghiari din România*, Bucureşti, Editura Kriterion, 1981, poate cea mai titrată carte care s-a scris vreodată la noi vizând literatura minorităților naționale.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

> Mărturia esențială pe care pseudoepistolele acestui ardelean ne-o oferă, în legătură cu peregrinările sale prin Europa, este aceea a unui spirit cu totul lipsit de orice complexe de inferioritate (Balotă 1971g: 5).

Îi dedică apoi un alt articol, în care încearcă să explice cauza anacronismului operei acestuia, prin însăși natura profetică a autorurului care, asemenea unui picaro transilvan, străbate Europa în căutarea rădăcinilor noastre (vezi Balotă 1971e: 4). Un mare număr de eseuri din această serie sunt dedicate celor două epoci culturale al căror spirit îi este atât de familiar umanistului Nicolae Balotă și, cu precădere, reprezentanților Iluminismului ardelean, pe care îl vede ca pe un fenomen perfect ancorat în tendințele europene ale epocii[5]. Necesară și pertinentă este, mai întâi, demonstrația privind orientarea spre cultura austriacă a corifeilor Școlii Ardelene, precum și a consecințelor ce decurgeau din aceasta. Nicolae Balotă, deț inător al unor complexe cunoștințe de istorie, realizează o disertație convingătoare, pornind de la situația diferită a intelectualilor din spațiile culturale francez și austriac în secolul al XVIII-lea. Statutul de *homo per se* al intelectualului francez se afla la polul opus față de lipsa de independență a gânditorilor austrieci, care aveau, majoritatea, statutul de funcționari. Or, toți corifeii Școlii Ardelene erau și ei, într-o formă sau alta, funcționari (imperiali, bisericești sau de stat). Ca atare, „absolutismul luminat iozefin își găsește apologeții printre literați și funcționari. Nu găsim o asemenea apologie în *Țiganiada* lui Budai-Deleanu”? (Balotă 1971h: 4–5), se întreabă cărturarul într-o retorică încheiere a acestui *Prolog*, ce îi permite cititorului să intuiască direcția în care se îndreaptă demersul său înnobilat de vocația sa pedagogică. Preocuparea lui Nicolae Iorga pentru problematica Școlii Ardelene îi oferă lui Nicolae Balotă un material documentar extrem de valoros, ce îi permite să evidențieze aportul acestei mișcări în cultura română[6]. După o prezentare sintetică, însă lămuritoare a principalelor lucrări în care marele istoric abordează problematica mișcării iluministe ardelene, Nicolae Balotă desprinde o pertinentă idee definitorie pentru crezul patriotic al corifeilor acesteia:

> Filologi și istorici, mai puțin filosofi și literați, cărturarii *Școlii Ardelene* au fost, mai presus de orice, purtătorii de cuvânt ai unui popor dornic de a ajunge la o mai clară conștiință de sine și la o liberă determinare a destinului istoric (Balotă 1971l: 4).

Nicolae Balotă realizează un necesar demers de configurare a unui plan de referință al curentelor europene în Secolul luminilor, ca punct de pornire pentru demonstrația privind trăsăturile ce individualizau mișcarea transilvană (vezi Balotă 1971m: 4). Acestuia îi urmează o impresionantă panoramă a Iluminismului transilvan, într-o serie de articole ce probează erudiția sa de excepție. Niciuna dintre teoriile corifeilor *Școlii Ardelene,* aplicate la cele mai variate domenii ale științe, nu îi este străină lui Nicolae Balotă care se mișcă cu abilitate în labirintul unor idei variate și uneori necizelate pe deplin, formulate de aceștia. Este o muncă academică a dascălului ce facilitează discipolilor săi – cititorii contemporani – accesul la o

[5] Eseurile dedicate Iluminismului transilvănean, publicate inițial în revista „Tribuna”, au fost adunate de către autor în volumul *Umanități* din anul 1973, sub titlul *Peregrinări pin epoca luminilor*. Citatele noastre se vor referi la textele originale.

[6] Primul articol dedicat de Nicolae Balotă acestui subiect apare în 1971 (Balotă 1971i).

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

informaţie pe cât de importantă pe atât de criptică prin formă. Astfel, în eseul intitulat *Experienţa şi legile firii*, eseistul deslușește cititorului unul dintre principiile pe care iluminiștii îl consideră fundamental pentru întemeierea științelor în epocă – experienţa, clădită pe un teren spiritual virgin (un suflet *tabula rasa*). Concluzia îi este prilejuită criticului nostru de o atentă analiză asupra lucrării lui Samuil Micu, *Legile firei, Ithica Politica sau Filozofia cea Lucrătoare* şi îi permite să facă unele consideraţii extrem de pertinente asupra raportului dintre iluminismul transilvan şi cel francez, de exemplu, observând diferenţa majoră dintre acestea: „Fără îndoială că ei (corifeii Şcolii Ardelene, n.n., C.A.) n-au ajuns niciodată la materialismul gânditorilor francezi din secolul al XVIII-lea" (Balotă 1971n: 4), cauza fiind ataşamentul faţă de ideea de tradiţie, insuflată de formaţia lor teologică. Analiza lui Nicolae Balotă se extinde apoi asupra altor trăsături ce făceau din iluminism un curent prepozitivist: agnosticismul şi raţionalismul. O astfel de orientare explica faptul că

> în 1795, un Ioan Moldovan-Piuariu, ca şi Radu Tempea, Aron Budai şi alţii s-au decis să întemeieze o *societate filozofească*; ei năzuiau să formeze o Academie în spiritul iluminist (Balotă 1971o: 4).

În pofida faptului că proiectul nu s-a materializat, spiritul academic a prevalat şi obiectivul „luminării neamului românesc" a fost, după cum se ştie, o constantă a preocupărilor corifeilor *Şcolii Ardelene*. Meritul lui Nicolae Balotă este mereu acela de a contextualiza fenomenul românesc, raportându-l la coordonatele generale ale gândirii filozofice din Secolul luminilor. O altă observaţie pertinentă a criticului se referă la divergenţa aparentă între istorismul intelectualilor ardeleni şi ceea ce criticul numeşte „antiistorismul iluminiştilor" europeni. Lămuririi acestei probleme îi dedică Nicolae Balotă eseul *Iluminismul antiistorist?*. Demonstraţia sa reuşeşte să evidenţieze faptul că tot ceea ce se poate susţine în sensul opoziţiei raţionalism – spirit istoric în opera iluminiştilor europeni este o criză a conştiinţei istorice.

> Aceasta a determinat, pe de o parte negarea istoriei în numele unei raţiuni supraistorice, a unor sisteme raţionale ordonatoare, şi, pe de altă parte, o întreagă serie a unor tentative de apropiere de fenomenul istoric (Balotă 1971p: 5).

Exemplele pe care Nicolae Balotă le pune în faţa cititorului sunt numeroase şi selectate dintre numele cele mai reprezentative ale iluminismului european: Voltaire, Hume, Gibbon ş.a. În acest context sunt apreciate şi contribuţiile reprezentanţilor *Şcolii Ardelene* la formarea conştiinţei de neam a românilor, prin importantele lor scrieri istorice. În dezbaterea privind raportul iluminismului cu „absolutismul luminat", Nicolae Balotă porneşte de la premisa corectă că reducere iluminismului la concepţiile privind statul absolutist din secolul al XVIII-lea este o abordare cel puţin simplistă a fenomenului.

> În niciun caz nu pot fi identificate poziţiile unui gânditor din secolul luminilor (de pildă Voltaire) cu cele ale unui monarh din acea perioadă (precum Frederic al II-lea al Prusiei) (Balotă 1971s: 4).

Deşi admite caracterul comun al unor idei, cum ar fi adversitatea împotriva unor congregaţii ecleziastice, eseistul nu poate accepta identificarea la nivel structural a celor două fenomene. Seria de eseuri dedicate cărturarilor ardeleni din

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

secolul al XVIII-lea nu se putea încheia rotund fără a creiona portretul unuia dintre marii păstrători ai valorilor culturale ale neamului, Samuel Brukenthal, căruia Nicolae Balotă îi dedică, la aniversarea a 250 de ani de la naştere, un elogios memento. Accentul cade, în mod firesc, asupra marii realizări a „guvernatorului Transilvaniei între anii 1777–1787, iubitor al Muzelor, om cultivat, adept al iluminismului" (Balotă 1971ş: 4), muzeul fondat de acesta, însă eseistul nu uită să amintească şi apropierea evidentă a lui Brukenthal de ideile corifeilor Şcolii Ardelene. Ceea ce-l impresionează îndeosebi pe Nicolae Balotă este modul în care din actele cancelariei guvernatorului emană dorinţa fermă de a transpune în fapte ideile iluministe (precum cea a înlăturării unor privilegii nobiliare cauzatoare de abuzuri), reuşind să depăşească limitările impuse de poziţia sa oficială în ceea ce priveşte participarea la configurarea unui univers coerent al concepţiilor iluministe. Un alt domeniu al preocupării iluminiştilor transilvăneni, cel al cultivării limbii literare, este analizat de către Nicolae Balotă prin prisma străduaniei acestora de a alcătui o gramatică a limbii române. Reiterând binecunoscuta motivaţie a corifeilor *Şcolii Ardelene*, demonstrarea latinităţii limbii noastre, Nicolae Balotă adaugă:

> Gramatica ne ajută să cunoaştem limba noastră sau o altă limbă străină, dar mai mult decât atât ne luminează, constituind o introducere la orice reflexie. În acest sens iluminist trebuie să înţelegem definiţiile gramaticii pe care ni le oferă cărturarii Şcolii Ardelene (Balotă 1971t:4).

Eseistul apreciază pe deplin patriotismul şi elevarea spirituală a acestor intelectuali ce se luptau cu prejudecăţile claselor privilegiate. Reflectarea idealurilor iluministe în literatură este prezentată prin intermediul unei recenzii la studiul lui Romul Munteanu, *Literatura europeană în epoca luminilor*, pe care Nicolae Balotă îl consideră

> lucrare de erudiţie, temeinică şi bine nutrită cu tot ce oferea mai valoros bogata bibliografie a problemei, dar în acelaşi timp studiu oferind perspective asupra unui vast ţinut filosofic şi literar (Balotă 1971r: 4).

Este apreciată preocuparea autorului pentru relevarea antinomiilor iluminismului şi, mai ales, pentru evidenţierea modului în care sunt reflectate principii fundamentale ale ideologiei iluministe în literatura secolului al XVIII-lea. Un exemplu elocvent este considerat a fi cel al „dreptului natural", pe care îl regăsim în operele lui Christian Wolff sau Bernardin de Saint-Pierre, dar şi la cărturarii ardeleni, ce îl numesc „legea firii".

Perspectivei complexe asupra Iluminismului, centrate pe individualitatea mişcării din jurul *Şcolii Ardelene*, i se adaugă, tot în revista clujeană, o serie de alte articole dedicate unor personalităţi sau evenimente culturale relevante pentru contextul cultural transilvănean al timpului, care-i oferă criticului Nicolae Balotă prilejul unor consideraţii valorizatoare, precum aceasta: „Radu Stanca rămâne cel mai autentic poet al Sibiului" (Balotă 1971ţ: 4). Gazetarul şi cărturarul Nicolae Balotă se încântă în faţa unor evenimente culturale precum apariţia monografiei lui Ion Dodu Bălan, dedicată lui Octavian Goga, premiera spectacolului cu piesa *Pisica în noaptea Anului Nou* a lui D.R. Popescu, jucată la Teatrul Naţional din Cluj, sau

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

Festivalul cultural Cibinium, semnificative pentru emulația culturală a vremii[7]. Un moment aparent lipsit de conotații culturale, prezentarea dării de seamă asupra activității Institutului de istoria și teoria literaturii „G. Călinescu", constituie pretextul unei pledoarii la adresa activității instituției, pe care o numește „această modernă grădină a lui Akademos"[8]. Este interesant pentru cititorul contemporan, spre exemplu faptul că la acea vreme membrii Institutului erau preocupați de valorificarea materialului publicistic din revistele literare de la sfârșitul secolul al XIX-lea, de cercetarea unor curente literare – îndeosebi romantismul sau că finalizarea redactării *Dicționarului de termeni literari* era planificată pentru sfârșitul anului 1971 și că, tot atunci, se puneau bazele redactării unei *Istorii a literaturii române contemporane*.

Transilvăneanul Nicolae Balotă știa bine că locul privilegiat al nașterii spiritualității ardelenești este satul, matrice și valoros nucleu creator pentru toți marii scriitorii. O imagine inedită, sumbră oarecum, oferă Pavel Dan, despre care Nicolae Balotă notează că avusese intenția de „a intona un cântec al satului, evident un cântec funebru, un *threnos* al satului arhaic în agonie" (Balotă 1971b: 4–5). Criticul urmărește apoi principalele valori ale acestei lumi arhaice, așa cum transpar ele din narațiunile autorului lui *Urcan bătrânul*: imaginea unei case sărăcăcioase, simbol al mizeriei, în contrast cu spiritul măreț ce se naște în ea; sacrificiul părinților pentru propășirea fiilor, obiectele croite de mâna omului, „purtătoare de valori spirituale, etic-estetice" (Balotă 1971b: 4–5). Aceeași imagine a lumii arhaice, aflată în penurie, este oferită și de Geo Bogza în însemnările sale din *Țara de piatră*. Nicolae Balotă observă însă că aceasta nu însemna neapărat mizerie, ci „reducerea la elementar, o simplitate a despuierii" (Balotă 1971j: 4). Relația oamenilor de litere cu vatra arhaică capătă noi valențe privită prin ochii filozofului Lucian Blaga. Nicolae Balotă face referire la eseurile filozofice închinate satului, la faimosul discurs de recepție de la Academia română, observând similitudinea de atitudine potrivnică „zelului etnografic gândirist" (Balotă 1971c: 5), cu cea a lui Ovid Densusianu, care însemna respingerea oricărei forme de fetișizare a folclorului autentic. Incitant ni s-a părut titlul laconic al articolului *Despre realismul ardelean*, dedicat, paradoxal, nu unuia dintre marii scriitori realiști ai Ardealului, ci culegerii de amintiri ale dascălului Ion Pop Reteganu, intitulată *Amintirile unui școlar de altădată* și apărută în anul 1969, sub îngrijirea lui Ion Apostol Popescu și Serafim Duicu. Nicolae Balotă este fascinat de spiritul folcloristului, care s-a înfruptat pe deplin din izvorul de înțelepciune al poporului pe care atât l-a iubit și care a surprins în tușe sigure și clare viața cea adevărată a acestuia.

> Întreg mecanismul creației epice transilvane, în opera marilor ei prozatori – Slavici, Agârbiceanu, Rebreanu, Pavel Dan – se află, *in nuce*, în această fabulație pornind de la observarea unor amănunte ale firii, având un corolar etic, a păcurariului Ion Bunzariu (protagonistul povestirilor, n.n. CA) (Balotă 1971d: 4).

[7] Vezi articolele din numerele 13/1 apr. 1971; 19/13 mai 1971; 39/30 sept. 1971 ale revistei „Tribuna".

[8] Balotă 1971u: 2; textul a fost preluat și în volumul Balotă 1973: 39.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

Desigur, extrapolând, criticul extinde discuția în vederea găsirii filonului autenticității prozei ardelenești, preocupată de surprinderea „adevărului vieții", referindu-se și la marii săi reprezentanți moderni, care au găsit în Cuvânt calea de afirmare supremă a năzuințelor poporului și ale lor, „o posibilitate unică de a ieși la lumină" (Balotă 1971d: 4). „Vocația sa catedratică", cum o numește Ștefan Augustin Doinaș (1999: 47), ni se relevă o dată în plus într-o sinteză realizată de Nicolae Balotă asupra *Simbolismului românesc*, ce oferă într-o singură pagină de revistă imaginea precisă, clară și extrem de explicită a trăsăturilor definitorii ale curentului. Ideatic, articolul accentuează asupra elementului de identitate cel mai evident, căci „simbolismul românesc are o cauzalitate socială precisă. El este un produs al nonconformismului, al inadaptării la societatea burgheză a timpului" (Balotă 1971l: 12). Deși trăsăturile variantei autohtone a Simbolismului fuseseră deja conturate convingător și detaliat cu câțiva ani înainte în studiul Lidiei Bote (vezi Bote 1966), maniera esențializată de reiterare și de evidențiere a acestora denotă intenția clară a criticului de a oferi cititorilor o „pastilă de cultură literară" glazurată într-un stil academic distins, dar accesibil totuși, demn de un iscusit pedagog. La zece ani de la moartea lui Lucian Blaga, Nicolae Balotă scrie un articol despre un moment crucial din viața marelui poet și filozof, acela al unei adolescențe întârziate trăite intens după trecerea în neființă a tatălui său, când tânărul Blaga descoperă farmecul lecturilor filozofice care îi vor marca atât de profund opera de mai târziu. „Zodia inclementă a marelui război în care intra Europa va fi aceea a mutației tânărului Blaga spre forma însăși a geniului său"[9], afirmă Nicolae Balotă oferind o paradigmă a principalelor etape ale acestei evoluții, marcate decisiv de evadarea din cotidianul violent în lecturile elevate pe care le va „topi" în substanța propriei creații. Revine și în acest eseu, ideea continuității spiritualității ardelenești, căci: „ca și acei dascăli ai Școlii Ardelene, el va lua drumul Vienei unde va descoperi noile tendințe ale unui univers cultural, artistic" (Balotă 1971: 4–5). Iată, așadar, elementul care dă coerență și unitate acestei consistente serii de articole reunite sub genericul *Peregrinul transilvan*, laitmotivul filonului cultural unic, ce își are originea în cele mai vechi forme de manifestare artistică ale folclorului ardelenesc, ce a marcat ireversibil opera tuturor marilor cărturari, trecând prin nevoia de afirmare a identității naționale, susținută atât de insistent de către corifeii *Școlii ardelene* și adusă în contemporaneitate de către marii scriitori moderni ai Ardealului. O radiografie culturală realizată cu acuitate, luciditate și bazată pe o impresionantă cantitate de informație, oferită cititorului de către Nicolae Balotă într-o sinteză covârșitoare prin densitatea informației pe care o vehiculează. Fără teama de exagerări, putem afirma că celui care are diligența de a citi această serie de articole i se relevă o istorie culturală *in nuce* a Transilvaniei de la manifestările ancestrale ale folclorului până în epoca modernă. Iar dacă cititorul are tenacitatea de a parcurge întreaga operă a marelui nostru critic și eseist, i se va revela că această propensiune a autorului a rămas o permanență a preocupărilor sale.

[9] Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Lucian Blaga: zorile unui spirit,* în „Tribuna", nr. 20, 20 mai 1971, p. 4–5; textul va fi integrat în eseul *Lucian Blaga: Geneza unui spirit*, publicat în Balotă 1973: 368–378.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

Bibliografie

Balotă 1969: Nicolae Balotă, *Euphorion,* Bucureşti, Editura pentru Literatură; Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2000.
Balotă 1970: Nicolae Balotă, *Labirint. Eseuri critice*, Bucureşti, Editura Minerva.
Balotă 1971a: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan* (I). *Prolog*, în „Tribuna", nr. 5, 4 febr., p. 5.
Balotă 1971b: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Valorile satului,* în „Tribuna", nr. 8, 25 febr., p. 4-5.
Balotă 1971c: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Cărturarii Ardealului și folclorul,* în „Tribuna", nr. 9, 4 mart., p. 5.
Balotă 1971d: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Despre realismul ardelean,* în „Tribuna" , nr. 10, 11 mart., p. 4.
Balotă 1971e: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Ion Codru Drăguşanu*, în „Tribuna", nr. 11, 18 mart., p. 4.
Balotă 1971f: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Pe Columna lui Traian*, în „Tribuna", nr. 12, 25 mart., p. 5.
Balotă 1971g: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Un ardelean față cu Europa,* în „Tribuna", nr. 14, 1 apr., p. 5.
Balotă 1971h: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Secolul luminilor în Austria*, în „Tribuna", nr. 15, 15 apr., p. 4–5.
Balotă 1971i: Nicolae Balotă, *Nicolae Iorga despre ardeleni*, în „Tribuna", nr. 16, din 22 apr., p. 5.
Balotă 1971j : Nicolae Balotă, *Peregrinul transansilvan. Prin țara de piatră,* în „Tribuna", nr. 17, 29 apr., p. 4.
Balotă 1971k: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Simbolismul,* în „Tribuna", nr. 23, 10 iun., p.12.
Balotă 1971l: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Iorga despre Școala Ardeleană*, în „Tribuna", nr. 24, 17 iun., p. 4.
Balotă 1971m: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Secolul luminilor*, în „Tribuna", nr. 25, 24 iun., p. 4.
Balotă 1971n: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Experiența și legile firii,* în „Tribuna", nr. 26, 1 iul., p. 4.
Balotă 1971o: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Societatea filozofeasc,* în „Tribuna", nr. 27, 8 iul., p. 4.
Balotă 1971p: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Iluminismul antiistorist?,* în „Tribuna", nr. 28, 16 iul., p.5.
Balotă 1971r: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Literatura în epoca luminilor,* în „Tribuna", nr. 29, 22 iul., p. 16.
Balotă 1971s: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Iluminism și „absolutism luminat",* în „Tribuna" ,nr. 30, 29 iul., p. 4.
Balotă 1971ș: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Un iluminist: Samuel Brukenthal,* în „Tribuna" nr. 31, 5 aug., p.4.
Balotă 1971t: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Rosturile gramaticii*, în „Tribuna", nr. 32, 12 aug., p. 4.
Balotă 1971ț: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Cu Radu Stanca prin Sibiu,* în „Tribuna", nr. 36, 9 sept. 1971, p. 4.
Balotă 1971u: Nicolae Balotă, *Peregrinul transilvan. Prin grădinile lui Akademos,* în „Tribuna", nr. 45, 11 noi., p. 2.
Balotă 1973: Nicolae Balotă, *Umanități*, Bucureşti, Editura Eminescu.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)

Balotă1976: Nicolae Balotă, *Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze românești și străine*, București, Minerva; Ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1997.
Balotă 1978: Nicolae Balotă, *Arta lecturii*, București, Editura Cartea Românească.
Balotă 1981: Nicolae Balotă, *Scriitori maghiari din România*, București, Editura Kriterion.
Bote 1966: Lidia Bote, *Simbolismul românesc*, București, Editura pentru Literatură.
Doinaș 1999: Ștefan Augustin Doinaș, *Cărturarul marginalizat*, în „Familia", nr. 4, apr., p. 47.

The Transylvanian Pilgrim – Nicolae Balotă

The encyclopaedic personality of Nicolae Balota became visible at times when the Romanian culture was trying to find a way to set a new identity after the so called "the obsessive decade", following the Second World War. All his outstanding bookish acquisitions made in his youth, transformed Nicolae Balota in a true *homo universalis* of the Romanian culture, highly recognized by his contemporaries. His contributions in different humanistic fields like: literary criticism, cultural, philosophical and religious essay, memoirs, wear the mark of his opening to the most important values of the spiritual legacy of mankind. Through the years Nicolae Balota became very well-known comparative, publishing remarkable studies on several literatures (like the German or the French ones). The publishing of his first book, *Euphorion*, in 1969, represented a great contribution to the defining of a new poetry of criticism in the post-war Romania. Also, his pleading for the autonomy of essay has stimulated the interest of the majority of his contemporary critics colleagues for this kind of writing. Much less-known is Nicolae Balota's contribution in revealing the ancestral background of the Romanian culture in general and the Transylvanian one in particular, an attempt to mark its major influence on the national modern literature. It is a simple gesture of a man of culture who never forgot his roots and loved his native language as much as he calls it "my true country". We consider significant the fact that he wrote his entire work in Romanian, His publishing work began in 1965 when he was released after nine years of communist prison and lasted until 1979 when he left Romania for good. Our present study is based on an impressive number of articles published by Nicolae Balota in the most prestigious Romanian cultural publications, but especially on those published in 1971 in "Tribuna" revue, in Cluj, his native town, which offer us a very rich material for understanding Nicolae Balota's point of view on the manifestation of the Enlightenment movement in the Romanian culture and more.

BDD-V2609 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:52:25 UTC)